

Richtlijn neuropsychologische revalidatie

Citation for published version (APA):

van Heugten, C. M., Bertens, D., & Spikman, J. (2017). Richtlijn neuropsychologische revalidatie. *Tijdschrift voor neuropsychologie*, 12(3), 212-214. https://www.tvnp.nl/inhoud/tijdschrift_artikel/NP-12-3-11/Richtlijn-neuropsychologische-revalidatie

Document status and date:

Published: 01/01/2017

Document Version:

Publisher's PDF, also known as Version of record

Document license:

Taverne

Please check the document version of this publication:

- A submitted manuscript is the version of the article upon submission and before peer-review. There can be important differences between the submitted version and the official published version of record. People interested in the research are advised to contact the author for the final version of the publication, or visit the DOI to the publisher's website.
- The final author version and the galley proof are versions of the publication after peer review.
- The final published version features the final layout of the paper including the volume, issue and page numbers.

[Link to publication](#)

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

If the publication is distributed under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license above, please follow below link for the End User Agreement:

www.umlib.nl/taverne-license

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at:

repository@maastrichtuniversity.nl

providing details and we will investigate your claim.

Richtlijn neuropsychologische revalidatie

- ▶ Caroline van Heugten
- ▶ Dirk Bertens
- ▶ Joke Spikman

Aanleiding

In december 2007 heeft het toenmalige ZonMw consortium Cognitieve Revalidatie de Nederlandse *Richtlijn cognitieve revalidatie niet-aangeboren hersenletsel* uitgegeven, waarin richtlijnen waren geformuleerd op basis van de op dat moment beschikbare wetenschappelijke literatuur en de resultaten van het onderzoek van het consortium. Deze richtlijnen zijn destijds samengesteld door middel van een ZonMw-implementatieproject en op grote schaal verspreid, evenals de behandelprotocollen die in het ZonMw-onderzoek zijn ontwikkeld en op effect geëvalueerd (zie www.neuropsychologischebehandeling.nl). Richtlijnen hebben altijd een beperkte geldigheid omdat er continu nieuwe evidentie beschikbaar komt. Het was dan ook hoog tijd voor een herziening van de richtlijnen uit 2007.

De aanleiding daarvoor werd gevonden in het onderzoek van het consortium Cognitieve Revalidatie van het HCMI (Hersenen & Cognitie Maatschappelijk Initiatief) van NWO dat in 2010 was gestart met diverse onderzoeksprojecten. Naast door NWO gefinancierde projecten participeerden in het consortium ook door andere subsidiegevers (onder andere Hersenstichting Nederland) gefinancierde projecten op het gebied van cognitieve/neuropsychologische revalidatie. Deze projecten zijn in 2015-2016 afgerond, waarmee er recente onderzoeksresultaten en behandelprotocollen met betrekking tot neuropsychologische revalidatie beschikbaar gekomen zijn voor de klinische praktijk. Deze vormen een aanvulling op of verbetering van de eerdere behandelprotocollen. De resultaten van het tweede consortium gaven aanleiding om de *Richtlijn cognitieve revalidatie* uit 2007 te herzien, en om nu de term 'neuropsychologische revalidatie' te hanteren.

Neuropsychologische revalidatie

Voor de nieuwe richtlijn is uitgegaan van het begrippenkader 'klinische neuropsychologie' zoals voorgesteld door Fasotti in zijn oratie (2005). Het kennisdomein 'klinische neuropsychologie' wordt hierbij gedefinieerd als 'alle werkzaamheden van de neuropsycholoog die betrekking hebben op hersenletsel/neurologische patiënten' (Spikman & Ponds, 2014). Onder het kennisdomein 'klinische neuropsychologie' vallen diagnostiek, wetenschappelijk onderzoek en behandeling. Behandeling betreft neuropsychologische revalidatie. Met de term 'neuropsychologische revalidatie' wordt het volgende bedoeld: de behandeling van patiënten met cognitieve, emotionele, sociale en/of gedragsmatige gevolgen van hersenletsel en/of behandeling van het systeem van deze patiënten, gericht op het zo goed mogelijk leren omgaan met deze gevolgen. Hierbij hoort ook het beïnvloeden van revalidatie-belemmerende factoren bij de patiënt en/of zijn systeem.

Evidence-based medicine

De richtlijn voor neuropsychologische revalidatie van hersenletsel is naar analogie van de richtlijnen voor *Revalidatie na een beroerte* van de Nederlandse Hartstichting (2001) en de *Richtlijn beroerte* (2009) van CBO zo veel mogelijk 'evidence-based', oftewel zo veel mogelijk gebaseerd op kennis uit gepubliceerd wetenschappelijk onderzoek. De aanbevelingen, gebaseerd op de uitkomsten van het HCMI consortium Cognitieve Revalidatie, vermelden expliciet op basis van welke methodologie men tot de aanbeveling is gekomen. Voor het opstellen van de richtlijn is geen systematisch literatuuronderzoek verricht, maar is uitgegaan van de kennis van de literatuur van de betreffende experts per onderwerp.

De richtlijn is gebaseerd op de resultaten die verkregen zijn binnen het HCMI consortium Cognitieve Revalidatie. De verantwoordelijke onderzoeker van elk deelproject heeft deze uitkomsten verder aangevuld met resultaten uit (inter)nationale publicaties.

Voor de overige onderwerpen is experts op de betreffende gebieden gevraagd om de huidige evidentie samen te vatten. Hierbij is ook nagegaan of de gevonden literatuur van toepassing is op zowel mensen met een CVA, als die met traumatisch hersenletsel, MS, hersentumoren of een andere vorm van hersenletsel. Bovendien zijn internationale richtlijnen op dit gebied nageslagen om de volledigheid van voorliggende richtlijn na te gaan.

Inhoud

In de *Richtlijn neuropsychologische revalidatie* worden aanbevelingen geformuleerd over de volgende onderwerpen:

- ▶ Vermoeidheid en verminderde belastbaarheid
- ▶ Verminderd ziekte-inzicht
- ▶ Stoornissen in aandacht en snelheid van informatieverwerking
- ▶ Geheugenstoornissen
- ▶ Executieve functiestoornissen
- ▶ Hemianopsie
- ▶ Neglect
- ▶ Apraxie
- ▶ Taalstoornissen
- ▶ Stoornissen in sociale cognitie
- ▶ Stemningsproblemen
- ▶ Gedragsproblemen
- ▶ Meervoudige problematiek

De *Richtlijn* is gratis beschikbaar als pdf via de secties Neuropsychologie en Revalidatie van het NIP: www.psynip.nl en via kennisnetwerk CVA Nederland: www.kennisnetwerkcv.nl/nieuws/richtlijn-neuropsychologische-revalidatie.

Caroline van Heugten Faculty of Psychology & Neuroscience, School for Mental Health & Neuroscience en Expertisecentrum Hersenletsel Limburg, Maastricht University.

Dirk Bertens Pro Persona geestelijke gezondheidszorg; Donders Institute for Brain, Cognition and Behaviour, Radboud Universiteit, Nijmegen.

Joke Spikman Afdeling Klinische en Ontwikkelingsneuropsychologie, faculteit Gedrags- en Maatschappijwetenschappen, Rijksuniversiteit Groningen; afdeling Neuropsychologie, Universitair Medisch Centrum Groningen.

Literatuur

- Commissie CVA Revalidatie (2001). *Revalidatie na een beroerte: Richtlijnen en aanbevelingen voor zorgverleners*. Den Haag: Nederlandse Hartstichting.
- Consortium Cognitieve Revalidatie (2007). *Richtlijn cognitieve revalidatie niet-aangeboren hersenletsel*.
- Fasotti, L. (2005). Cognitieve revalidatie: Varen zonder kompas? *Tijdschrift voor Neuropsychologie*, 0, 2-10.
- Nederlandse Vereniging voor Neurologie (2008). *Richtlijn diagnostiek, behandeling en zorg voor patiënten met een beroerte*. Utrecht: Kwaliteitsinstituut voor de Gezondheidszorg CBO.
- Spikman, J.M. & Ponds, R.W.H.M (2014). Productenboek klinische neuropsychologie. *Tijdschrift voor Neuropsychologie*, 9(1), 87.